

בחטה, מ"מ רמיזה בתורה שלכתחילה שיעורא דיליה חמשים וששים ע"ש, ולמד רש"י זה ממה דלא מנה התנא תרומה בכלל דברים שאין להם שיעור, ועי' בר"ש פאה פ"א מ"א דהירושלמי אמנם מקשי זה ומשני מפני המחלוקת, וע"ש בר"ש בפירוש הירושלמי בכמה אופנים, ורש"י כנראה מפרש המחלוקת היינו שעורים הללו שחלוקים כפי מידות בני אדם, ומעתה י"ל דגם כאן בדין תוספת שבת וי"ט, איכא שיעור המחוייב בדוקא והיינו כ"ש עי' ברא"ש ריש פ"ד דברכות דדן כמה הוא שיעור זה. ואיכא שיעור שלכתחילה צריך שיוסיף בתוך זמן זה של ג' מילין מהשקיעה או כולו או מקצתו, ולזה התכוין הש"ע במש"כ וזמן תוספת הוא מתחילת השקיעה עד זמן וכו', ואח"כ איכא רשות להוסיף כמו שיש רשות להוסיף בתרומה יותר מחמשים וששים, ולפי שיטה זו מה דאיתא בגמ' ובלבד שלא יקדים קאי אנר חנוכה א"נ כמש"כ בתו' ברכות דף כז א' בד"ה דרב וכו' ע"ש, והנה ממש"כ רבינו בשיטה הראשונה דהתוספת המחוייב וכו', ומסיק דמסור לרצונו משמע נמי כמש"כ דבתוך הזמן זה המחוייב מסור למידת רצונו, רק שיטה זו ס"ל דקודם לזמן זה אינו יכול להוסיף, ורבנו והש"ע ס"ל דרשות בידו להקדים ולהוסיף ועיין נמי במ"מ פ"ה ה"ד מהל' שבת.

(נח)

טעם הלכה זו עי' ברש"י כאן דפירש כדי שלא יהי' גנאי לכוס של ברכה באם לא יהנה ממנו לאלתר לאחר שבירך עליו דנראה כאילו הברכה על הכוס שלא לצורך, ומשמע מדברי רש"י הללו דאם לא שתה אין כאן ברכה לבטלה משום דברכת יין דכאן אינו מדין ברכת הנהנין אלא הוי מדין ברכה על הכוס, ועי' נמי בתו' פסחים דף קו א' בד"ה זוכרהו על היין וכו' שכתבו בס"ד דהלכה זו דהמברך צריך שיטעום הוי הלכה מדרבנן, ואילו הוי ברכת יין מדין ברכת הנהנין א"כ בדין דאי לא טעים קעבר אדאורייתא דהוי ברכה לבטלה אלא מוכח דגם תו' אזלי כשיטת רש"י, אמנם יש לדחות ראי' זו די"ל דכוונת התו' היא לענין מה דצריך שיטעום כמלוא מלוגמיו, דזה הוי דרבנן דמהתורה סגי שיטעום כלשהו דתו' אינה ברכה לבטלה, ועי' בתו' פסחים דף קג ב' בד"ה ר"א בריך אכסא וכו' שכתבו דמהסוגי' וכן הוא בירושלמי דכל דהוי באמצע שתיית יין והחשיך היום אין המקדש צריך לברך ברכת יין, ומוכח מזה דלא כשיטת

דגדרי מצוה כמש"כ לקמן לענין זה מה דמהני גם קודם פלג מנחה, מ"מ ודאי דכי תקנו כן מדרבנן תקנו מאותו גדר תוספת של תורה, וכיון דהתם לא מהני בלב גם קבלת שבת זו דרבנן לא עדיפי מיניה, דאין שבת בכלל מה שהאדם יכול לעשותו בגדר לחודיה שלא מכעין גדרי תוספת, עי' בט"ז סי' ת"ר סק"ב דכתב דכי היכא דלא מהני שבועה לעבור על ד"ת ומצוה, ה"ג לא מהני בקבלת שבת אם ע"י הקבלה לא יוכל לקיים מצות שופר ואין קבלתו קבלה בכה"ג, ודבריו תמוהין דמאחר דהתברר דקבלת שבת אינו מגדרי נדרי מצוה, אלא הלכה מיוחדת שניתן לו להוסיף ולהרחיב הזמן, וכמו שהוכחתי לעי' ממה דמהני גם בטעות וכדומה, וא"כ מה הדמיון שמדמי הט"ז קבלת שבת לשבועה וצ"ע, ובגונא שקבל לפני פלג מנחה דאתינן משום גדר דגדרי מצוה בזה שפיר שייכא דינו של הט"ז ודו"ק.

(נז)

עי' בשו"ע סי' רס"א ס"ב דנקט לכאורה כשיטה הראשונה, אלא שהרמ"א הוסיף וכתב דאם רוצה להקדים לקבל השבת מפלג מנחה ומעלה ^{הרשות בידו, אמנם לקמן בש"ע בסי' רס"ג ס"ד מבואר בהדיא דרשות בידו להקדים ולקבל שבת מפלג מנחה ומעלה וכהרמ"א וכן הוא בסי' רס"ז ס"ב, ומשמע מזה דס"ל להש"ע דתוך זמן זה של שקיעת החמה כי מוסיף הוי תוספת זו דאורייתא, אבל מה שמקדים מפלג מנחה זהו רשות שיכול אדם להוסיף אבל זה אינו כבר מהתורה, דאל"כ למה זה חילק לשני זמנים וכתב בסי' רס"א דזמן תוספת הוא לאחר שקיעה ובסי' שאח"כ כתב דרשות בידו להוסיף ולהקדים, ועי' בר' יונה פ"ד דברכות גבי ההיא דרב צלי של שבת בע"ש, דכתב דאפשר דמה שמוסיף יותר מכל שהו הוי דרבנן, וא"כ לא קשה אם נפרש כמש"כ בדעת השו"ע בתרי הזמנים דנקט, אח"כ ראיתי כן בביאור הלכה שם סי' רס"א ס"ב בד"ה מפלג וכו' בשם הפמ"ג. ועוד י"ל דלעולם אינפק"מ ואם הקדים להוסיף שבת מפלג מנחה נמי הוי מהתורה ואפ"ה ניחא דברי המחבר, וזה דנפרש כעין שמצינו בתרומה עי' לקמן מה שהבאתי משם ר' יונה ברכות דחטה אחת פוטרת הכרי ואיכא נמי שיעור של עין יפה ובינונית ורעה, ויכול עוד להוסיף יותר אם רק ישאר שיריים נכרים, והנה שיעורין הללו עין יפה ובינונית ורעה עי' רש"י תולין דף קלז ב' בד"ה דאורייתא אין לה שיעור, דאף דסגי}

למה בעינן קידוש במקום סעודה. חדא מקרא ע"ש, ואידך דסברה היא דכי קבעוה לקידוש על יין מסתמא על יין שבשעת סעודה הוקבע חשוב ע"ש, ופירוש הדברים דכיון דמה דבעינן יין הוא משום דין חשוב לקבוע עליו הקידוש תקנו על יין של סעודה דחשיב טפי מיין שלא בשעת סעודה, ומעתה כל שקידש ולא טעם בדין דלהוי כקידוש שלא במקום סעודה דכי היכא דין בלי סעודה אינו חשוב ה"נ סעודה בלי יין אין היין שקידש עליו חשוב שהרי אינו יין של סעודה מאחר דלא שתה, ואפשר דשיטת הגאונים דס"ל דכל דשתה רביעית יין יצא ידי קידוש ע"י בש"ע סי' רע"ג ס"ה, הוא מטעם דהם ס"ל דקידוש במקום סעודה כטעם השני של הרשב"ם, וס"ל דדוקא בפחות מרביעית הוא דאינו חשוב בלי סעודה אבל רביעית חשיב גם בלי סעודה מדקובע ברכה אחרונה ולכן שפיר יוצא ידי קידוש, אמנם בביאור הגר"א שם כתב בטעמים דס"ל דין סעיד ושפיר דהוי קידוש במקום סעודה, ולפ"ז יש לאמר דלעולם אתינן מקרא דקראת לשבת עונג דבמקום עונג שם תהי' קריאה, וס"ל דעונג מקרי כל דסעיד משום דחיובו של עונג הוא בסעודה ואף דבסעודה זו בלי פת לא יצא עדין מ"מ שפיר נכלל בכלל עונג דקרא, ולפי שיטה זו של הרשב"ם מה דיכול להוציא אחרים ידי קידוש ואף דאיהו אינו אוכל שם כדמפורש שם בסוגי' וכמש"כ בתו' שם דף ק ב' בד"ה ידי יין וכו', צ"ל דאירי שהאוכלים שם שתו מהיין דאל"כ אלא רק המקדש שתה אינו יוצאין דהרי יין זה אינו יין של סעודה, ועדין יש לעיין דהרי מפורש שם בגמ' דהמקדש במקום סעודתו אפ"ה אין מוציא ידי אחרים שאינן אוכלין שם כדאיתא שם ק"א בעובדא דאביי ורבה, ואמאי מאחר דרבה קידש ושתה ואכל א"כ יין זה הוי' יין חשוב ואמאי לא יוציא גם ידי אחרים, וממה דיוצאים השומעים קידוש אף דלא שתו מזה ראי' דסגי במה דהוי' יין חשוב אצל המקדש וא"כ גם כי לא קבעו סעודתן שם נמי יצאו. ומזה דלכ"ע ס"ל נמי לטעם הראשון של הרשב"ם דאתינן מקרא דבמקום עונג שם תהי' קריאה, ונראה דבגונא שקידש ושתה הרבה עד הסעודה יש לתלות בטעמים הללו. וכן בקידש ולא חשוב לאכול ואח"כ נמלך ועי' בש"ע סי' רע"ג ס"ג ובט"ז שם, ויש עוד לדון בזה הרבה שם בסוגי' דפסחים ואין כאן מקומו להאריך.

ומעתה לפ"ז שפיר יש ליישב דרש"י נמי ס"ל דדין במקום סעודה הוא כדי שיין זה

רש"י ואין ברכת יין אלא כברכת הנהנין, ומה דמוציא בברכת יין לאחרים אף שיצא כדאיתא בר"ה דף כט ב' וכן הוא בש"ע סי' רע"ג ס"ד, היינו מטעם דהוי' חובה ע"ש בט"ז, ועי' בטור סי' רע"א שאמנם הביא שתי דעות בזה וחדא ס"ל דאף דהוא באמצע שתיית יין כשבא לקדש מברך פה"ג, וע"ש בב"ח דכתב הטעם דכיון דכתיב וזכרוהו על היין בכל גונא צריך לברך, וזה כשיטת רש"י דברכת יין אינו מדין ברכת הנהנין אלא מדין ברכה על הכוס, ועדיפי עוד דאילו מהב"ח משמע דזוהי הלכה רק בקידוש, ואילו רש"י ס"ל דהלכה זו בכל כוס של ברכה, ונראה דגם הרשב"ם ס"ל כרש"י דעי' ברשב"ם פסחים דף קג ב' והביאו שם בתוד"ה וקאמר רב יקנ"ה וכו', דראיית הגמ' דשם דהבדלה אינה הפסק לברכת יין שעשה תחילה לקידוש, דאל"כ בדין שזה שעושה קידוש והבדלה על כוס אחת שיברך פעמים ברכת יין וכן פרש"י שם. ותמהו הכ"מ עליו דהיאך יברך פעמים ברכת יין על כוס אחת ע"ש, ומעתה התו' לשיטתם דברכת יין דקידוש והבדלה היא ברכת הנהנין מקשין עליו שפיר, אבל הרשב"ם יסבור כשיטת רש"י וכהך שיטה שהביאה הטור דברכת יין הוי' מדין קידוש וכן מדין הבדלה, ולכן שפיר פירשו רש"י ורשב"ם דכי ליכא הפסק שפיר דברכת יין דקידוש מהני גם להבדלה כי היכא דמהני אותה כוס, אבל אי הוי הפסק דין הוא דבעינן ברכת יין לקידוש לחוד ולהבדלה לחוד, דברכה זו ממטבע דקידוש והבדלה קאתי, וגנאי לכוס אין כאן במה דאינו שותה קודם הבדלה מאחר דכך היא ההלכה דיקדש ויבדיל על אותה הכוס. והנה יש לעיין דהרי רש"י בר"ה כט ב' בד"ה מהו וכו' כתב דמש"ה בעינן טעימה בכוס של קידוש לפי שהמברך צריך שיטעום וכיון דאי אפשר לטעום בלי ברכה מש"ה מברך פה"ג וזה סותר למש"כ כאן בתרתו, חדא דאילו כאן ס"ל דכל מה שצריך שיטעום הוא משום שבירך ברכת יין ואילו שם ס"ל דמשום דצריך לטעום משום זה מברך ברכת יין, ועוד דלפי מש"כ שם יוצא דברכת יין הוי' ברכת הנהנין ואם לא יטעום הוי' ברכה לבטלה ואילו כאן ס"ל דברכת יין הוי' מדין כוס של ברכה, והנה מה דהקשינו דכאן אתינן לדין טעימא רק משום גנאי אחרי שבירך והתם ס"ל דטעימא הוי' דין בקידוש, יש לאמר דחלוק הוא בזה אמנם כוס דקידוש משאר כוס של ברכה וזה דלפי מה דהביא הרשב"ם בפסחים דף קא א' בד"ה אף ידי קידוש וכו' שני טעמים

ראי' דגם כי הוי באמצע שתייתו מברך, וא"כ מה איכפת לן דסח דרק כי הוי ברכת נהנין שייך דבסח בין ברכה להנאה איכא הפסק, משא"כ כי הוי מדין קידוש, ואולי כוונת הגר"א דלמאן דס"ל דברכת יין מעכבת גם ברכת הגפן אינו חוזר ומברך דלא מקרי הפסק ע"י זה שסח כיון דיצא בברכה זו ידי קידוש והוי כאילו סח אחרי ששתה קצת ודו"ק.

ע"י ריטב"א כאן דכתב דמש"ה צריך שיטעום בכדי דלא להוי ברכה לבטלה מוכח מזה דס"ל דברכת יין הוי רק ברכת הנהנין, ומסתבר דהריטב"א קאי רק לגבי כוס של ברכה אבל בקידוש אינו מהלכה זו, דהרי בעי טעימא דמלא לוגמיו כדאיתא בפסחים קו א' הרי דאינו מדין ברכה לבטלה ושפיר יכול לסבור בקידוש כרש"י ר"ה, ורק בכוס של ברכה פליג ארש"י דלרש"י הוא משום גנאי, ואילו הריטב"א אתי משום ברכה לבטלה, ולרש"י אפשר דבעי נמי מלא לוגמיו וכמש"כ לעי'. שיטת הראב"ד בפכ"ט מה' שבת ה"י, דקידושא רבא בשבת כיום אינו מתורת קידוש והביא ראי' מדאינו מברך על הפת כמו בלילה, וחולק על הרמב"ם דס"ל דמדין קידוש קאתי ע"ש וס"ל להראב"ד דאתינן דסעודת שבת הוקבעה על יין ומפורש כן בהדיא במהר"ם חלאווה בפסחים ק"ו א' בד"ה ביום מאי וכו' והנה מסתבר דלפ"ז גם בלילה בעינן סעודה על היין אלא דהקידוש יכול לעשות על הפת. ויותר נראה דגם להראב"ד מגדרי קידוש קאתי, מדקרי ליה קידושא רבא וס"ל דקידוש זה נעשה במה שמבדיל סעודה זו של שבת בזה שקובעה על היין וגדר קידוש הוא הרי ההבדלה משאר ימים כדמפורש ברמב"ם, ולפ"ז י"ל דמקדש בלילה על הפת כיון שכבר יצא ידי חובת קידוש אין צורך עוד לקידוש זה של הבדלת הסעודה ודו"ק. ע"י רמב"ם פ"ל ה"ט וז"ל וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין. וע"ש בכ"מ בשם הטור דהבין דהרמב"ם התכוין מדין קידוש ודחה דבריו מפכ"ט ה"י ע"ש, ברם לפמ"ש"כ הכוונה של הטור דיין דקידוש איכא בה תרתי מדין קידוש לחודיה ומדין קידוש דקביעת סעודה על היין, ומעתה ס"ל להטור אליבא דרמב"ם דסעודה ג' הוי כסעודה ב' להראב"ד דמקרי קידוש, אבל אינו אלא מדין קביעת סעודה על יין ומעתה נראה דאפשר דמה דס"ל למג"א בדעת הש"ע דיכול לטעום מכוס אחר, הוא דס"ל דמה דצריך שיטעום היינו מדין קביעת סעודה על היין ושפיר יכול גם בכוס אחר, ודו"ק.

יהי' חשוב ומטעם זה גופיה המקדש צריך שיטעום, וזה רק בקידוש ולא בכל כוס של ברכה, ושפיר דאין סתירה בין רש"י דר"ה לרש"י דכאן, דהתם איירי בקידוש כדמפורש שם, וכאן איירי בכוס של ברכת זמן וכדומה, אמנם מה דהקשינו בהא דרש"י ס"ל כאן דברכת יין הוי מדין כוס של ברכה ואילו התם בר"ה משמע דכל עיקר ברכת יין אינו אלא ברכת הנהנין וכהירושלמי ודאי קשה, וכן רש"י פסחים קג ב' דמפרש כהרשב"ם דשייך שיברך ברכת בופה"ג על כוס אחת משום קידוש והבדלה אתיא כפי שיטתו כאן וסותר למש"כ בר"ה וצ"ע, וע"י בפסחים דף קו א' המקדש וטעם מלא לוגמיו יצא לא טעם לא יצא, מסתבר דלפי שיטת רש"י ודאי דבלא טעם לא יצא כלל וזהו רק בקידוש, אבל בשאר כוס של ברכה דאינו אלא משום גנאי מסתבר דאינו מעכב, וכן יש לדון אי בעינן כמלוא לוגמיו, וע"י בש"ע סי' ק"ד דלא הוזכר אלא שיטעום, והנה בש"ע סי' רע"א ס"ד נקט דברכת יין אתי רק משום ברכת הנהנין וכהירושלמי שהביאו התו' וא"כ לפ"ז מה דהמקדש צריך שיטעום הוא כפרש"י דר"ה דהוי דין בקידוש, ומשום דצריך לטעום הוא דצריך לברך ברכת יין, ואילו שם בס' ט"ו פסק דנשפך הכוס יצא, וראיתי במג"א בשם הלבוש דס"ל נמי כן ומפרש סוגית הגמ' דפסחים דלא טעם לא יצא היינו דלא יצא מצוה כתיקונה, ואילו המג"א אמנם חולק וס"ל דבעינן דוקא שיטעם מכוס אחר ואם לא שתה אמנם לא יצא, ברם יש לעיין מה מהני תקנתו בזה ששותה מיין דכוס אחר, וע"כ דלא אתי מטעם הרשב"ם פסחים דבעינן קידוש ביין חשוב של סעודה, ואיני יודע גדר הדבר לפי המג"א. ע"י במג"א דאיכא אמנם דס"ל דמעכב וחוזר ומקדש וזה כפמ"ש"כ לרש"י ורשב"ם, וע"י בט"ז שם סק"ט; וע"י להלן מש"כ להסביר דברי המג"א. וע"י בביאור הגר"א שם שכתב דמש"ה בהפסיק בין ברכת יין ושתייה, חוזר בבופה"ג ואין צריך לחזור ולקדש, משום דברכת יין אינה מעכבת, ויש לעיין דהרי הני דס"ל דאין ברכת יין מעכבת ע"כ ס"ל דהוי רק ברכת הנהנין ומה דצריך לטעום הוא מדין קידוש וכמש"כ לרש"י ורשב"ם, וא"כ בשלמא בסח בינתיים גיחא להלכה זו אבל בנשפך אמאי יצא, ואולי קאי הגר"א רק על הפסק אבל בנשפך לא אתינן מטעם זה, ועוד יש לעיין דמשמע דלמאן דברכת יין מעכב לא יצא בסח, ואמאי כיון דמעכב אין זה ברכת הנהנין והא